
MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I INTEGRACIJE

Predavanje 1

Gradivo za kolokvijum

- Uvod
- Globalizacija
- Nedržavni činioци u međudržavnom sistemu
- Međunarodne (međuvladine) organizacije – MVO
- Nevladine organizacije – NVO

UVOD

U sistemu organizovanih međunarodnih relacija, uloga međunarodnih ekonomskih odnosa se svakodnevno uvećava. Međunarodni ekonomski odnosi utiču na međunarodnu zajednicu ili društvo i determinišu forme i sadržaje, kao i stanja i procese u okviru ovog društva različitih aktera.

Osnovne veze koje se uspostavljaju u međunarodnim ekonomskim odnosima su:

- Veze ekonomije i politike
- Veze ekonomije i prava
- Veze ekonomije i ustanova
- Veze ekonomije i kulture itd.

Predmet našeg izučavanja biće odnos ekonomije i ustanova na međunarodnom planu. Na početku, definisaćemo opšte pojmove čije razumevanje je potrebno za izučavanje ove kompleksne problematike.

Međunarodni odnosi su grana političkih nauka koja se bavi spoljnom politikom države unutar međunarodnog sistema. Pored ostalog, međunarodni odnosi uključuju i analizu uloge međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i multinacionalnih korporacija.

Međunarodni odnosi povezuju mnoštvo različitih oblasti poput političkih nauka, ekonomije, filozofije, sociologije i drugih društvenih nauka, a bave se širokim opsegom problema i pitanjima, uključujući ekonomski razvoj i ljudska prava, ekološki pokret, nuklearnu opasnost, nacionalizam, međunarodnu pomoć.

U okviru opštih međunarodnih odnosa, moguće je kao deo ovog totaliteta, izdvojiti međunarodne ekonomske odnose. Ovo izdvajanje se čini radi jednostavnijeg proučavanja ekonomskih problema u međunarodnoj zajednici. Praksa međunarodne ekonomije predstavlja samo jedan vid društvenog života sa brojnim povratnim uticajima.

Međunarodni ekonomski odnosi podrazumevaju totalitet svih ekonomskih veza koje se uspostavljaju u oblasti privredne saradnje raznih nacionalnih privreda u svetu. Odvijaju se unutar prostora koji uobičajeno nazivamo međunarodna zajednica i predstavljaju čitavu svetsku privredu u kojoj deluju subjekti međunarodnih ekonomskih odnosa kao aktivni nosioci. Ne predstavljaju mehanički zbir nacionalnih privreda svih zemalja, već novi kvalitet s posebnim ciljevima i zakonima kretanja obuhvatajući: smerove razvoja glavnih grupa zemalja u svetu, napore na smanjivanju rizika, preovladavanje ograničenja u odnosima između pojedinih subjekata u svetskom ekonomskom prostoru, ukidanje ekonomsko-političkih prepreka u cilju jačanja međunarodne saradnje, zajedničko iskorišćavanje privrednih bogatstva, obezbeđenje sistema razmene robe, usluga, kapitala i ljudi.

Osnova međunarodnih ekonomskih odnosa je međunarodna podela rada koja sa prirodnim i proizvodnim faktorima deli rad među nacionalnim privredama koje se specijalizuju u pojedinim vidovima materijalne i nematerijalne proizvodnje.

Međunarodna podela rada je podela svetskog procesa proizvodnje na razne zemlje putem tržišta, plana ili kombinovano.

Subjekti međunarodnih ekonomskih odnosa dele se na tri grupe:

1. Države, ekonomske integracije i zajednice
2. Međunarodne ekonomske organizacije
3. Međunarodna preduzeća

Uloga države ispoljava se na polju regulisanja i kreiranja politike međunarodnih odnosa s inostranstvom i u međunarodnim ugovorima i sporazumima sa drugim državama. Međunarodne ekonomske organizacije deluju prema međunarodnim ugovorima, imaju sopstvene organe i zajedničke ekonomske interese. Međunarodna preduzeća široko sarađuju sa inostranstvom i aktivna su u najmanje dve zemlje.

Osnovne oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa su:

1. Međunarodni finansijski odnosi
2. Međunarodni trgovinski odnosi

Za razumevanje razvoja svetske privrede i međunarodnih odnosa nakon II svetskog rata nužno je poznavanje razvoja društveno-političkih odnosa u svetu. Period nakon II svetskog rata pa do kraja osamdesetih godina bio je period bipolarnog sveta i „hladnog rata“ između dva suprotstavljena ideološka bloka (predvodili su ih SAD i SSSR). Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog veka, zemlje Centralne i Istočne Evrope napuštaju komunistički režim i opredeljuju se za tranziciju (prelaz) na demokratski politički i tržišni ekonomski sistem. Mnoge od njih uspešno završavaju tranziciju i postaju članice Evropske unije (Poljska, Češka, Mađarska, Slovačka, Slovenija, Bugarska, Rumunija, Estonija, Letonija, Litvanija, Hrvatska). Raspad SSSR ostavlja svet sa jednom supersilom (SAD) i nekoliko regionalnih lidera (Evropska unija i Japan).

Kraj „hladnog rata“ na završetku XX veka doneo je velike promene u praksi međunarodnih odnosa, a time i međunarodnih organizacija. Savremene međunarodne odnose u značajnoj meri određuje veliko angažovanje međunarodnih organizacija (i nekih drugih aktera, pre svih nevladinih organizacija). Nove procese savremenih političkih, kulturnih, ekonomskih i svakih drugih uticaja na međunarodne odnose nije moguće posmatrati a zanemariti dva bitna pola: uticaj međunarodnih organizacija na ove procese, kao i njihov povratni uticaj na međunarodne organizacije. Od posebnog značaja su procesi globalizacije, internacionalizacije i legalizacije u svetskoj politici, koji su u uskoj vezi sa pokretanjem rasprave o konceptu suverenosti i njegovoj ulozi u savremenim međunarodnim odnosima.

Suverenitet podrazumeva ekskluzivno pravo vršenja vrhovne političke vlasti (zakonodavne, sudske i izvršne) nad određenom geografskom teritorijom, grupom ljudi ili samim sobom. Suverena vlast je jedina vlast koja spolja ne zavisi ni od koje druge vlasti, a unutar države je viša od svake druge vlasti.

Naime, država kao pravni entitet:

- a) Deluje u okvirima ustavom ograničene teritorije i kontroliše tokove kapitala, roba, usluga i ljudi unutar i preko svojih granica
- b) Ima **suverenitet** nad svojom teritorijom i isključivo pravo propisivanja ustava i zakona u okviru svojih teritorijalnih granica
- c) Samostalno uspostavlja sistem vlasti
- d) Ima legitimitet, odnosno nadležnost i autoritet nad sopstvenom teritorijom.

Proces slabljenja koncepta tradicionalne uloge države praćen je uspostavljanjem i razvojem raznih oblika saradnje između država i jačanjem uloge međunarodnih organizacija.

Suverenost država, naročito kvalitet te suverenosti, je kategorija koja se u savremenim odnosima sve više preispituje. Prvi razlog zbog koga se to dešava nalazi se unutar granica država i odnosi se na ispitivanje unutrašnje homogenosti, što je uslovljeno velikim značajem koji dobijaju zahtevi pojedinih regiona, pojačavanje interesa za manjine, prekograničnih odnosa. Drugi razlog leži u činjenici da teritorija, kao tradicionalni atribut državnosti, ne može na isti način obezbeđivati postojanje države niti štititi njen identitet – granice su postale propulzivne, negde čak i ne postoje (već samo fiktivno kao u slučaju država članica EU), a sve više se javlja tendencija ka „međunarodnom nomadizmu“ (promena prebivališta iz jedne u drugu državu uslovljena radničkim migracijama).

Preispitivanje koncepta suverenosti podstaknuto je praksom i situacijom u savremenim državama – državni okvir se pokazao kao neefikasan u više slučajeva (raspad SSSR, ratovi u bivšoj SFRJ, razlaz Češke i Slovačke, veštačke granice u Africi). Istovremeno, pojavili su se novi politički okviri, nova politička tela koja su tvorevine suverenih država, koje nisu tipične međunarodne organizacije, niti države, ali imaju neke od funkcija koje se mogu pripisati samo državama (najbolji primer je Evropska unija koja se istovremeno smatra „utopijom na delu“).

Suverenost države, sve izmene s njom u vezi i osnova kritike na njen račun, prevashodno se povezuju sa idejom kontrole prekograničnih kretanja, zapravo nesposobnosti države da ostvari takvu kontrolu. Revolucionarne tehnološke promene su učinile veoma teškim, gotovo nemogućim, za države da kontrolišu kretanja preko granica svih vrsta materijalnih i nematerijalnih stvari. Suverena država, kao regulatorna vlast, u uslovima globalizacije menja svoju ulogu. U izmenjenom međunarodnom sistemu koji prevashodno počiva na nacionalnim državama i na sve većem uključivanju međunarodnih organizacija, koje su od njih izvedene, uočava se i učešće novih ne-državnih aktera (pre svih međunarodnih

nevladinih organizacija). Međunarodne vladine i nevladine organizacije preuzele su mnoge funkcije koje su ranije bile ekskluzivno u domenu država i tako uticale na smanjivanje nezavisnog procesa odlučivanja država.

Ovakva situacija pokreće pitanje da li međunarodne organizacije predstavljaju normativne alternative državama. Činjenica je da neke međunarodne organizacije (kao što su Ujedinjene nacije, Svetska trgovinska organizacija, Evropska unija, Međunarodni monetarni fond idr.) šire svoja ovlašćenja tako što utvrđuju univerzalne standarde za gotovo sve oblasti života. Međutim, činjenica je i da se u savremenim međunarodnim odnosima izmenila samo metodologija delovanja savremene države, njena sredstva i njen domet. Potvrda „životnosti“ države je i zadržavanje statusa tvorca pravnih pravila međunarodnog prava, izvora ovog prava, gde je i dalje uočljiva njena prevashodna uloga.

Jedna od glavnih tema u međunarodnim odnosima danas, jeste praćenje i izučavanje globalizacije i implikacija koje ovaj proces ima na unutrašnjem i međunarodnom planu. Značajna pažnja posvećena je davanju ocene o mestu, ulozi i položaju međunarodnih organizacija u procesu globalizacije. Pored ovoga, ističe se da su nevladine organizacije sve aktivnije kao agenti globalnog civilnog društva, posebno u odnosu na pitanja kao što su ljudska prava, humanitarno delovanje, zaštita i očuvanje okruženja, pa čak i kontrola naoružanja i razoružanje.

GLOBALIZACIJA

U svetskim razmerama, osamdesetih godina XX veka, pobeđuje doktrina liberalizma i tržišne ekonomije. Poželjne mere koje bi manje razvijene zemlje trebalo da sprovode uobličene su u **Vašingtonskom konsenzusu** (1990). Vašingtonski konsenzus obuhvata opšteprijhvaćene i široko preporučivane mere ekonomske politike za privrede koje nisu bile izgrađene na tržišnim principima, uprošćeno rečeno podrazumeva procese privatizacije i liberalizacije. Savetovano je da se privatizuje državna svojina i liberalizuju ekonomski odnosi sa inostranstvom (kretanje robe i usluga, kapitala, formiranje deviznog kursa i kamatnih stopa). U Vašingtonskom konsenzusu uobličeni su zahtevi razvijenih zemalja da se u nerazvijenim zemljama isproba delovanje „nevidljive ruke tržišta“ i to u njenom najjačem obliku koji se ne primenjuje ni u razvijenom delu sveta. Rezultati primene često su bili poražavajući, naročito u Latinskoj Americi – privredni razvoj nije ostvaren, raslojavanje stanovništva je bilo izraženije nego ranije, broj siromašnih se povećavao, nisu stvorene ni pretpostavke ni institucije za vođenje efikasne ekonomske politike u

budućnosti. Ipak, krivica za neuspeh reformi se ne može pripisati isključivo Vašingtonskom konsenzusu jer je u većini zemalja njegova primena bila uglavnom parcijalna i nedosledna.

Uporedo sa Vašingtonskim konsenzusom, koji je predstavljao program neoliberalnih ekonomista, krajem osamdesetih godina XX veka, u prvi plan izbija proces globalizacije. Globalizacija je pojam koji označava rastuću povezanost, integraciju i međuzavisnost zemalja sveta u ekonomskom, socijalnom, tehnološkom, kulturnom, političkom smislu. Globalizacija kao termin u ekonomskoj literaturi, počinje intenzivno da se koristi tokom devedesetih godina prošlog veka (ranije korišćeni izrazi za isticanje povezanosti zemalja, kao na primer „integrisana svetska privreda“, sve ređe se koriste jer se smatra da je sadašnji stepen integracije najveći u istoriji i da je potrebno tu činjenicu istaći posebnim terminom).

Izražena povezanost različitih nacionalnih privreda, što u suštini globalizacija privrede označava, nije nova pojava. Proces globalizacije se može posmatrati i kao nastavak trendova prisutnih u svetskoj ekonomiji tokom XIX i XX veka, izuzimajući periode tokom I i II svetskog rata i velike svetske ekonomske krize. Mogu se uočiti tri faze (ili tri talasa) procesa povezivanja nacionalnih privreda (globalizacije):

- Prvi talas (rađanje modernog evropskog društva u XVI veku)
- Drugi talas nastaje u jeku industrijske revolucije (oko 1850), prekida ga izbijanje I svetskog rata; sledi velika ekonomska kriza tridesetih godina i slom međunarodnog finansijskog sistema – deglobalizacija. Zastoj u procesu globalizacije produžava se izbijanjem II svetskog rata; nakon uspostavljanja mira dolazi do „hladnog rata“ i podele jedinstvenog svetskog organizma na neprijateljske blokove: kapitalizam, socijalizam i blok nesvrstanih; svet je do kraja devedesetih godina XX veka bio odeljen „gvozdenom zavesom“
- Treći talas (era turboglobalizacije) – 1989. godine padom Berlinskog zida i okončanjem „hladnog rata“ proces globalizacije se ubrzava; ovaj talas traje i danas.

Ljude više ne povezuje samo teritorijalna pripadnost, lokalni milje i srodničke veze, nastupa kraj „društva“ kao isključivo „teritorijalnog“ pojma. Živimo istovremeno u dva, sve gušće isprepletana sveta: lokalnom i globalnom. Razmera i obim globalne međupovezanosti postaju sve očiglednije u svakoj sferi delovanja, od ekonomske do kulturne. Najudaljeniji događaji mogu brzo, ako ne skoro trenutno, da dovedu do ozbiljnih posledica na pojedince i zajednicu i utiču na njihovo sagledavanje budućnosti. Tehnološka, informatička revolucija je jedna od presudnih pokretačkih sila ubrzanog ritma globalizacije (omogućava kompresiju vremena i prostora).

Međunarodni monetarni fond globalizaciju definiše kao rastuću međuzavisnost između zemalja širom sveta kroz porast volumena i vrsta prekograničnih transakcija roba i usluga i međunarodnih tokova kapitala i kroz rapidnu i rasprostranjenu difuziju tehnologije.

Globalizacija ima političku, ekonomsku, kulturnu, socijalnu, vojnu i ekološku dimenziju, utiče na bogatstvo i život ljudi. Fenomen globalizacije se odnosi na povećanje trgovine između zemalja, povećano kretanje robe, usluga, kapitala, investicija, ljudi i tehnologije između zemalja širom sveta.

U ekonomskom smislu, globalizacija znači pristup radu, kapitalu i sirovinama na svim tržištima i proizvodnju za sva tržišta, što bi trebalo da omogući operativnu efikasnost, smanjenje transakcionih troškova i povećanje trgovine temeljene na komparativnim prednostima. Osnovni koncept globalizacije jeste da daje prednost internacionalnim nad nacionalnim interesima.

Globalizacija kao višeslojan fenomen obuhvata nekoliko kategorija:

1. Globalizacije jeste i **internacionalizacija**; u globalnoj ekonomiji nacionalne privrede funkcionišu u okviru integrisanog međunarodnog tržišta
2. Globalizacija podrazumeva **liberalizaciju**; dominantni pravac u kome se kreću tržišta je liberalizacija: roba, usluge, kapital i rad se kreću preko nacionalnih granica bez upadljive državne kontrole
3. Globalizacija znači i **univerzalizaciju**; karakteristiku globalnog dobija pojava koja je prepoznatljiva u svakom delu sveta
4. Globalizacija je sinonim za **amerikanizaciju**; zapadnjački model političkog, ekonomskog i uopšte društvenog uređenja je nametnut kao „ulaznica za učestvovanje u globalnoj predstavi“
5. Globalizacija predstavlja **deteritorizaciju**; ovo je naročito uočljivo na finansijskim tržištima gde teritorija ili državljanstvo učesnika na tržištu ima sve manji značaj.

U teorijskim raspravama, globalizacija je veoma sporna tema. Brojna različita gledišta o tome šta globalizacija jeste, šta su njeni efekti i perspektiva, mogu se uglavnom grupisati u tri kategorije:

1. *Hiperglobalisti*: globalizacija je gvozdena istorijska neizbežnost, ima strogo programiranu putanju. Svet nacionalnih ekonomija, suverenih država i samosvojnih kultura pripada prošlosti. Nezadržive ekonomske sile: transnacionalni finansijski kapital, korporacije i svetski ekonomski arbitar (Međunarodni monetarni fond) pretvaraju nacionalne ekonomije u svoje lokalne jedinice. Globalizacija označava „smrt“ nacionalne države, vlade više ne osećaju odgovornost prema građanima nego prema nadnacionalnim organizacijama. Informatičko-medijska revolucija i njeni kulturni proizvodi: TV serije, vesti i filmovi najavljuju kraj nacionalne kulture i identiteta. Tržište i demokratija postali su univerzalna socijalna formula koja je osvojila sve prostore sveta.
2. *Skeptici*: ekonomska globalizacija je mit, svet je manje integrisan nego što je bio uoči I svetskog rata. Regionalizacija, kao tok suprotan globalizaciji, stvara tri velika finansijska i trgovačka bloka: evropski, pacifičko-azijski i američki koji

ne ujedinjuju nego dele svet. Države, ne samo što nisu pasivne žrtve nego su kreatori globalizacije, one uspostavljaju pravila koja oblikuju svetsku ekonomiju. Upravljanje ekonomskom globalizacijom i nadsacionalnim institucijama je prevashodno zapadni projekat čiji je cilj održavanje supremacije Zapada. Moć nacionalnih država ne samo što ostaje njihovo trajno sredstvo, nego je i povećana. Odlučujuće obeležje međunarodnih odnosa nije međuzavisnost nego zavisnost. Umesto integracije sveta na delu je njegova fragmentacija – sve dublja nejednakost podstiče fundamentalizam i agresivan nacionalizam koji svet dele u sukobljene civilizacijske blokove i etničke enklave.

3. *Transformacionalisti* (neka vresta sredine između krajnjih teorijskih polova): globalizacija jeste istorijski neizbežan tok, centralna pokretačka sila koja preoblikuje svet. Sva društva suočena su sa neophodnošću prilagođavanja novom svetu u kojem više nisu odsečne razlike između međunarodnog i domaćeg, spoljnog i unutrašnjeg. Međutim, putanja globalizacije nije predodređena. U pitanju je istorijski otvoren i neizvestan tok koji može voditi kako ka ujedinjenju tako i ka fragmentaciji, kako ka saradnji tako i ka konfliktima. Umesto kraja nacionalne države menja se njena uloga, ona postaje aktivnija, preobražava se u nosioca strategije prilagođavanja novom globalnom poretku.

Ekonomska dimenzija globalizacije

Teorijsko utemeljenje globalizacije je neoliberalizam. Neoliberalizam je ukorenjen u klasičnim liberalnim idejama Adama Smitha i Dejvida Rikarda: tržište su smatrali samoregulišućim mehanizmom koji težeći ka ravnoteži ponude i tražnje istovremeno obezbeđuje najefikasniju raspodelu resursa. Tvrdili su da državna intervencija na tržištu vodi u društveno nazadovanje ili stagniranje, političku korupciju i stvaranje državne birokratije. Zagovarali su ukidanje međunarodnih trgovinskih barijera poput carina na uvoz i izvoz.

Sredinom XX veka, usled razarajućih efekata svetske ekonomske krize i ratova, liberalne ideje su odbačene i većina nacionalnih ekonomija prihvatila je državni intervencionalizam (kejnzijanizam).

Osamdesetih godina XX veka dolazi do „neoliberalne kontrarevolucije“ protiv kejnzijanizma (M. Tačer i R. Regan), a rušenje komunizma u SSSR i istočnoj Evropi dali su ovom procesu dodatno ubrzanje i legitimitet.

Od 90-ih godina XX veka, tri najzapaženija dostignuća ekonomske globalizacije su bila: internacionalizacija trgovine i finansija (liberalizacija finansijskih transakcija), porast snage transnacionalnih korporacija i pojačana uloga međunarodnih ekonomskih institucija: Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske Banke i Svetske trgovinske organizacije. Ove institucije su uspostavile konsenzus u pogledu mera

kojima zemlje treba da se rukovode u svetskoj trgovini, a pod ključnim neoliberalnim merama podrazumevaju sledeće:

- privatizacija javnih preduzeća
- oslobađanje ekonomije od državnog tutorstva
- liberalizacija trgovine i industrije
- značajno smanjenje poreza
- monetarne mere suzbijanja inflacije uz rizik od nezaposlenosti
- stroga kontrola rada
- smanjenje javnih troškova (naročito socijalnih izdataka)
- smanjenje obima administracije
- širenje međunarodnih tržišta
- uklanjanje kontrole nad globalnim finansijskim tokovima.

Ekonomska globalizacija se danas definiše kao “korporativna globalizacija” ili “globalizacija odozgo” zahvaljujući ogromnoj snazi koju imaju transnacionalne kompanije. Transnacionalne korporacije danas kontrolišu većinu svetskog ulaganja kapitala, tehnologiju i pristup internacionalnim tržištima (kontrolišu oko 25% ukupne svetske proizvodnje, 2/3 svetske trgovine i 3/4 tehnološke razmene). One su svoju proizvodnju konsolidovale na sve više deregulisanom globalnom tržištu rada. Njihova mogućnost da razbiju proizvodne procese u mnogo zasebnih, dislociranih faza u svetu promenila je prirodu globalne proizvodnje. Globalne mreže transnacionalne proizvodnje omogućile su im da proizvode, distribuiraju i plasiraju svoje proizvode na globalnom nivou. Pored ovoga, transnacionalne proizvodne mreže povećavaju snagu globalnog kapitalizma tako što olakšavaju transnacionalnim kompanijama da zaobiđu nacionalne radničke sindikate koji bi štitili interese radnika u pogledu visine nadnica i uslova rada.

Politička dimenzija globalizacije

Politička dimenzija globalizacije se odnosi na uspostavljanje i intenziviranje međusobnih političkih odnosa širom sveta, uz uvažavanje novih pravila koja se tiču nacionalnog suvereniteta različitih država, na rastući uticaj međunarodnih organizacija i novog regionalnog i globalnog političkog sistema upravljanja.

Prva važna politička promena u procesu globalizacije se odnosi na promenjen koncept suvereniteta nacionalne države. Sistem nacionalne države se u velikoj meri oslanja na psihološke i kulturne pretpostavke shvatanja egzistencijalne bezbednosti i istorijskog kontinuiteta države. Savremen proces globalizacije doveo je do probijanja teritorijalnih granica nacionalnih država uvlačeći ih u globalnu mrežu političke međuzavisnosti i ukazao na značaj regionalnih integracija kao novih oblika teritorijalizacije. Kao što je već rečeno, aktuelna debata vodi se o tome da li je nacionalna država već izgubila dominantnu ulogu u globalnoj ekonomiji u poređenju sa regionalnim ekonomijama (povezanim zajedno u svetsku mrežu proizvodnje i razmene), ili su nacionalne države suočene sa problemom u obavljanju nekih svojih

tradicionalnih funkcija (kontrola nad obrazovanjem, infrastrukturom, kretanjem i bezbednošću stanovništva) i zbog toga samo u procesu traženja novih političkih odgovora.

Druga važna karakteristika procesa političke globalizacije (možda još uočljivija), odnosi se na razvoj nadteritorijalnih međunarodnih institucija koje imaju zajedničke opšte norme i interese i liče na mrežu međusobno povezanih centara moći (na primer, Asocijacija glavnih metropola Tokija, Londona, Njujorka i Singapura koje teže da budu međusobno uže povezane nego što su ponekad povezane sa gradovima u svojoj zemlji).

Na regionalnom nivou, regionalne organizacije su se širile svetom takvom brojnošću i brzinom da su neki poverovali da će one u budućnosti zameniti nacije-države kao osnovnu jedinicu političkog upravljanja (na primer, Evropska unija je kao regionalni blok prerasla u labavu političku federaciju sa zajedničkim institucijama).

Na globalnom, svetskom nivou, vlade su konstituisale brojne međunarodne organizacije kao što su: Ujedinjene nacije, Severnoatlantski odbrambeni savez (NATO), Svetska trgovinska organizacija, Međunarodni monetarni fond i druge. U ovakvim uslovima, u sve širim mrežama društvene međuzavisnosti, državama postaje sve teže da upravljaju.

Nastanak globalnog svetskog upravljanja korespondira i sa „globalnim civilnim društvom“, odnosno hiljadama dobrovoljnih, nevladinih asocijacija širom sveta. Međunarodne nevladine organizacije kao što su ATTAC, Amnesty International, Greenpeace, reprezentuju milione običnih građana spremnih da se suprotstave političkim i ekonomskim odlukama svojih država.

Efekti globalizacije

Globalizacija može doneti brojne prednosti ljudima širom planete, ali i prouzrokovati značajne negativne posledice.

Pozitivni efekti su (u osnovi su slični pozitivnim efektima specijalizacije i širenja tržišta kroz trgovinu):

- visok razvoj svetske privrede;
- izuzetno intenzivan razvoj međunarodne ekonomske saradnje (izvoz raste po stopi duplo većoj od stope rasta svetske proizvodnje; prisutna je izuzetna dinamika međunarodnog kretanja kapitala);
- omogućen je slobodan protok informacija preko Interneta i savremenog saobraćaja, kretanje ljudi, učenje, kulturna saradnja i prenošenje prakse (najčešće pozitivne) iz jedne zemlje u drugu;
- smanjivanje osećanja izolovanosti pre svega nerazvijenih i zemalja u razvoju;
- inostrana pomoć, koja je donela korist milionima ljudi.

Negativni efekti (mane) globalizacije su:

- preko vojne sile, ogromne i snažne privrede, SAD vladaju svetom kao jedina super sila, iako u svetskom bruto proizvodu učestvuju sa oko 23%; neophodan je multipolarizam učešća svih zemalja u svetu, srazmerno njihovoj ukupnoj snazi;
- učestali sukobi (smatralo se da će globalizacija svetu doneti mir, ali je otvaranje svetskih žarišta po interesima SAD veoma često, neopravdano i opasno po svet, iako je sama borba protiv terorizma u svetu neophodna)
- produbljanje razlike u razvoju razvijenih i nerazvijenih (na početku XX veka distanca u razvoju između bogatih i siromašnih iznosila je 3:1, a na kraju istog veka 72:1; danas 20% stanovnika sveta uživa 86 % svetskog bogatstva; rastuća podela na one koji imaju i one koji nemaju, povećala je u Trećem svetu broj stanovnika koji živi na ivici siromaštva – dnevno im je za život na raspolaganju manje od jednog dolara; ukupan broj siromašnih je u poslednjoj deceniji dvadesetog veka porastao za skoro 100 miliona);
- ekološki i zdravstveni problemi (brz razvoj privrede donosi ekološke katastrofe, sve veći broj stanovnika u nerazvijenim zemljama umire od gladi, side i drugih zaraznih bolesti, živi bez pijaće vode, kanalizacije, zdravstvene zaštite i obrazovanja; droga, oružje i ljudi su postali najunosnija roba; klimatski poremećaji bi mogli dovesti do gladi, masovnih seoba stanovništva, zaraza i ratova);
- nametanje, kroz globalizaciju, stranih potrošačkih, kulturnih i verskih modela.

Otpori globalizaciji – antiglobalistički pokret

Početak organizovanog antiglobalističkog pokreta vezuje se za žestoke protestne mitinge u Sijetlu 1999. godine, povodom zasedanja Svetske trgovinske organizacije, simbola neoliberalnog procesa globalizacije. Od tada je ovaj pokret postajao sve jači širom sveta, a broj i bes nezadovoljnih se sve snažnije širio. Svaki naredni sastanak Međunarodnog monetarnog fonda, Svetske Banke i Svetske trgovinske organizacije ličio je na pravu bitku između globalista i antiglobalista.

Skoro preko noći, globalizacija je postala kontraverzna.

NEDRŽAVNI ČINIOCI U MEĐUDRŽAVNOM SISTEMU

Svetsku ekonomiju i politiku značajno oblikuju interesi, snaga, sposobnosti i ciljevi nacionalnih država.

Kao što je ranije već navedeno, krajem prošlog veka supremacija države se žestoko osporavala, raznovrsni po obimu i ciljevima, mnogobrojni nedržavni akteri nastupaju sa sopstvenim programima i sve više dobijaju globalni uticaj.

Svetski poslovi su sve više pod uticajem međunarodnih (međuvladinih) organizacija koje prelaze nacionalne granice – globalnih međunarodnih organizacija kao što su Ujedinjene nacije ili regionalnih organizacija kao što je Evropska unija.

Pored ovoga, postoje brojne mogućnosti da se ljudi, kao savezi privatnih građana, povežu u grupe – nevladine organizacije – i igraju važnu ulogu u međunarodnim poslovima (religije, nacionalnosti zasnovane na etničkom i lingvističkom nasleđu su neki od primera nevladinih organizacija).

Nedržavni činioци, međunarodne (međuvladine) i nevladine organizacije

Kad je reč o vrstama nedržavnih činilaca, može se reći da postoje dve glavne (osnovne) vrste nedržavnih činilaca:

1. **Međuvladine organizacije (MVO) ili međunarodne organizacije ili međudržavne organizacije** – to su institucije koje su stvorile i u kojima učestvuju vlade suverenih država; pristupanjem međunarodnoj organizaciji, vlade suverenih država im daju vlast da donose kolektivne odluke u vezi sa posebnim globalnim problemima i
2. **Nevladine organizacije (NVO)** – to su formalno privatne organizacije; transnacionalne organizacije čiji su članovi pojedinci i grupe; međunarodno aktivne grupe u različitim državama održene u radu na zajedničkim interesima.

Međunarodne organizacije i nevladine organizacije postojale su još pre XX veka, ali tek danas svojom brojnošću, značajem i uticajem u velikoj meri prožimaju društveno tkivo širom sveta.

Međunarodne (međuvladine) organizacije – MVO

Preteče savremenih međunarodnih organizacija su međunarodni kongresi (na primer, Bečki kongres 1814-1815.) na kojima se multilateralna diplomatija prihvata kao novi vid diplomatije. Pored ovoga, organizuju se rečne komisije (na primer za

reke Elbu i Duru) gde se razvija međunarodno rečno pravo. Potom, nastaju administrativni savezi (npr. Telegrafski 1865. godine) i prethode razvoju modernih specijalizovanih ustanova koje će se kasnije razvijati u sistemu Ujedinjenih nacija.

Unija međunarodnih organizacija beleži da je broj međunarodnih organizacija naglo rastao tokom XIX veka kada je snažan razvoj industrijalizacije pratio i brz razvoj međunarodne trgovine i komunikacija. Savremene međunarodne organizacije nastaju i razvijaju se tek u XX veku. Ovde posebno mesto zauzimaju Društvo (ili Liga) naroda i Ujedinjene nacije sa svojim specijalizovanim organizacijama i ustanovama, kao i razne regionalne organizacije (Savet Evrope, Evropska unija, OEBS i druge).

Identifikovanje i klasifikovanje nedržavnih aktera (MVO i NVO) nije ni malo jednostavno, upravo zbog njihovog velikog broja, različitih ciljeva i svrha zbog kojih nastaju, različitih karakteristika, različite geografske rasprostranjenosti, različitog načina osnivanja, organizovanja, odlučivanja, finansiranja...

Problemom definisanja međunarodnih organizacija bavili su se mnogi autori kao i odgovarajuće komisije u okviru Ujedinjenih nacija. Kao rezultat njihovih aktivnosti, pojavile su se brojne i jednostavne i složene definicije:

- Međunarodna organizacija mora da ima od strane država zaključen međunarodni ugovor, mora da ima strukturirane organe i mora biti ustanovljena prema pravilima međunarodnog prava;
- Međunarodna organizacija je asocijacija država, sa zajedničkim organima, koja je stvorena ugovorom;
- Pojam međunarodne organizacije označava udruženje država osnovano ugovorom, sa statutom i zajedničkim organima, koje ima ličnost različitu od ličnosti država-članica i koje predstavlja subjekt međunarodnog prava sa sposobnošću zaključivanja ugovora;
- Međunarodna organizacija je udruženje država osnovano ugovorom između država-članica, koje poseduje stalne organe, a čiji je zadatak ostvarivanje ciljeva od zajedničkog interesa sredstvima saradnje između njenih članica.

Države dakle, zaključuju međunarodne ugovore i na taj način stvaraju međunarodne organizacije, sa ciljem rešavanja zajedničkih problema i ostvarivanja zajedničkih ciljeva. U principu, međuvladine organizacije su definisane ne samo činjenicom da su njihovi članovi države nego i stalnošću i institucionalnom organizacijom.

Osnovne karakteristike međunarodnih organizacija:

- Formalno-pravno, međunarodna organizacija mora biti osnovana međudržavnim sporazumom koji joj daje pravosnažnost (treba je razlikovati od drugih međunarodnih grupa i pokreta koji nisu osnovani međunarodnim sporazumom);

- Ovako osnovana organizacija je predmet međunarodnog prava i može da ulazi u sporazume i sporove sa drugim organizacijama ili sa pojedinim državama;
- Međunarodne organizacije (odnosno njihovi odgovarajući organi) se sastaju u relativno pravilnim vremenskim razmacima i imaju posebne, precizno definisane procedure pri donošenju odluka;
- Međunarodne organizacije imaju svoju administraciju, odnosno stalni sekretarijat ili osoblje u sedištu (treba naglasiti da postoji razlika između međunarodnih organizacija i međunarodnih sporazuma; tako na primer, Severnoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – NAFTA, nije međunarodna organizacija pošto nema sopstvenu administraciju nego se oslanja na administracije zemalja članica sporazuma).

Klasifikacija međunarodnih organizacija

S problemom definisanja međunarodnih organizacija vezan je i problem njihove klasifikacije. U stvari, međunarodne organizacije (kao i sve druge organizacije) mogu biti klasifikovane na različit način, u zavisnosti od korišćenih kriterijuma za klasifikaciju. U tabeli je predstavljena jednostavna klasifikacija nekih značajnijih međunarodnih organizacija. Za ovu klasifikaciju, korišćena su dva ukrštena kriterijuma klasifikacije:

- Obim deklariranih ciljeva (višestruki ciljevi ili jedinstveni ciljevi)
- Geografska rasprostranjenost članstva (globalna ili međuregionalna, regionalna, subregionalna).

GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST ČLANSTVA	OBIM DEKLARISANIH CILJEVA	
	<i>Višestruki ciljevi</i>	<i>Jedinstveni ciljevi</i>
<i>Globalna</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ujedinjene nacije • Svetska trgovinska organizacija • Organizacija islamske konferencije 	<ul style="list-style-type: none"> • Svetska zdravstvena organizacija • Međunarodna org. rada • Svetska poštanska unija
<i>Međuregionalna, regionalna, subregionalna</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Evropska unija • Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju-OEBS • Organizacija američkih država • Organizacija afričkog jedinstva • Arapska liga • Asocijacija nacija Jugoistočne Azije 	<ul style="list-style-type: none"> • Evropska svemirska ag. • Nordijski savet • NATO • Međunarodni savet za maslinovo ulje • Afrički savet za kikiriki • Međunar. severnopacifička organizacija za kafu

U nekim međunarodnim organizacijama članstvo je otvoreno za sve države sveta (to su globalne organizacije), pri čemu one imaju višestruke ciljeve. Tipični predstavnici ovakvih međunarodnih organizacija su Ujedinjene nacije, njene posebne agencije i Svetska trgovinska organizacija.

Najčešći primer međunarodnih organizacija sa ograničenim članstvom i višestrukim ciljevima su regionalne organizacije (na primer, Evropska unija). Ograničenja mogu biti i po drugim kriterijumima (istorijsko-kulturološke veze, specifične ekonomske aktivnosti i interesi). Najveći broj međuvladinih organizacija (preko 72%) imaju ograničen domet i vezane su za određene regione.

Kao što prethodna tabela ilustruje, varijacije između organizacija u svakoj podkategoriji su velike, naročito kod organizacija sa jednim ciljem i ograničenim članstvom. Ipak, većina međunarodnih organizacija svoje aktivnosti koncentriše na specifična ekonomska ili socijalna pitanja od posebnog značaja za njih (na primer, upravljanje trgovinom ili saobraćajem i slično).

Širenje međuvladinih organizacija stvorilo je složenu mrežu isprepletanih međunarodnih organizacija koje međusobno sarađuju u cilju rešavanja brojnih različitih globalnih pitanja, kao što su:

- Trgovina
- Odbrana
- Razoružanje
- Privredni razvoj
- Poljoprivreda
- Zdravlje
- Turizam
- Prirodna sredina
- Nauka
- Kultura i umetnost...

Nevladine organizacije (NVO)

U današnjem svetu, sve više ljudi smatra da uključenjem u privatne interesne grupe može učestvovati u globalnom sistemu i na taj način uticati na donošenje odluka od međunarodnog značaja. Oni se udružuju i postaju članovi jedne ili više nevladinih organizacija kojih je sada oko 30.000 širom sveta. Nevladine organizacije (NVO) su privatni međunarodni činoci čiji članovi nisu države nego volonteri iz populacije dve ili više država, koji formiraju organizacije da bi promovisali svoje zajedničke interese i ideale, s ciljem uticanja na politiku vlada i međunarodnih organizacija (MVO).

NVO dakle, predstavljaju jedan od oblika interesnih grupa i udruženja građana. Iako je udruživanje građana stara pojava, nevladine organizacije su ipak fenomen koji obeležava savremeno društvo. To su ona udruženja građana u koje se oni uključuju

da bi ostvarili i zadovoljili neke svoje privatne i opštedruštvene interese, motive i potrebe. Ova udruženja imaju status pravnog lica (institucionalizovana su), odvojena su od države, neprofitnog, nekomercijalnog i nepartijskog su karaktera, zasnovana na dobrovoljnom radu i ulaganju sredstava. Pravni osnov nastanka NVO i njihovog formiranja nalazi se u pravu čoveka i građanina na slobodu udruživanja i delovanja sa drugim ljudima, koja zajedno sa osnovnim slobodama i pravima predstavlja početak razvoja modernog demokratskog društva.

Nevladine organizacije se bave mnogim globalnim problemima, težeći promenama u svetu kada su u pitanju ciljevi kao što su razoružanje, prava žena, prava dece, zaštita životne sredine, ljudska prava itd. Većina njih stremi ciljevima koji su visoko poštovani i konstruktivni i kao takvi ne izazivaju neslaganje i suprotstavljanje. Na primer, NVO kao što su: Amnesty International, Međunarodna privredna komora, Crveni krst, Spasite decu, Svetska federacija za zaštitu divljih životinja, Povežite svetsku omladinu (podrška mladima koji su žrtve zloupotrebe ljudskih prava), uživaju široku podršku. S druge strane, neke NVO su sporne jer podstiču promene koje bi, u slučaju uspeha, ugrozile interese drugih grupa koje teže da zadrže postojeće stanje. Na primer, Unija angažovanih naučnika (Union of Concerned Scientists) i Lekari bez granica su NVO zainteresovane za smanjenje vojnih troškova, a to ugoržava budžet članova „vojno-industrijskog kompleksa“ čiji posao i prihod zavise od visokih troškova države u vezi sa odbranom i naoružanjem. Dakle, mnoge NVO imaju različite ciljeve u konkurentskoj borbi za redefinisavanje globalnog sveta.

Ono što nevladine organizacije čini značajnim na svetskoj sceni jeste to što su njihove aktivnosti dovele do uspešnog stvaranja režima ili novih skupova pravila koja doprinose regulisanju nekih važnih transnacionalnih problema. NVO utiču na odluke i pomažu uspostavljanju programa koje su nekada određivale jedino vlade i korporacije, od politike o međunarodnoj trgovini i investiranju do inicijativa o opismenjavanju, međunarodnoj pomoći i ljudskim pravima. NVO koriste svoju fleksibilnost, neglomaznost, tehničku ekspertizu i veze sa običnim ljudima da podstaknu nešto slično „organizacionoj revoluciji“ – formirajući efikasnu „sredinu“ između države i slobodnog tržišta.

Svetska banka definiše nevladine organizacije kao „privatne organizacije koje teže da olakšaju patnju, promovišu interese siromašnih, zaštite životnu okolinu, pruže osnovne socijalne usluge ili doprinose razvoju zajednice“.

Funkcionalno, nevladine organizacije obuhvataju bukvalno svaku oblast društvenog i ekonomskog života u globalnom svetu gde se granice sve više gube (oblasti u rasponu od nauke o zemlji do zdravstva, jezika, istorije, kulture, teologije, ekologije, etike, ekonomije, prava, bezbednosti i odbrane...).

Osnovne karakteristike nevladinih organizacija:

- Osnivaju ih sami pojedinci ili grupe
- Članstvo u NVO je na principu dobrovoljnosti
- Nisu same sebi svrha – nastaju da bi stvorile promenu u sredini i okruženju i poboljšale uslove života ljudi
- Neprofitne su – ukoliko i ostavaruju profit, on se ne raspoređuje članovima organizacije nego se ulaže u korist ostvarenja postavljenih ciljeva (za definisane programe i aktivnosti)
- Nevladine su – ne osniva ih vlada
- Ne učestvuju u osvajanju vlasti, ali je kontrolišu
- Same utvrđuju svoje ciljeve i definišu program

Brojnost i heterogenost nevladinih organizacija dovode to toga da ih je još teže klasifikovati nego međunarodne organizacije. Ipak, Savez međunarodnih udruženja svrstao je 2002. godine glavne „konvencionalne“ NVO na:

1. Univerzalne – 7,5%
2. Interkontinentalne – 16,2%
3. Regionalno orijentisane – 75,3%

Nevladine organizacije nisu homogena grupa. Dugačak spisak skraćenica stvorenih u vezi NVO (engleska skraćenica NGO, **Non-Governmental Organizations**) najbolje ilustruju njihovu heterogenost:

- NGO – nevladine organizacije
- INGO – međunarodne nevladine organizacije
- BINGO – poslovne međunarodne nevladine organizacije
- RINGO – verske međunarodne nevladine organizacije
- ENGO – ekološke nevladine organizacije
- QUANGO – kvazi-nevladine organizacije (u njihovom osnivanju je država barem delimično učestvovala i podržava ih).

Sve ove kategorije nevladinih organizacija i mnoge druge nalaze se među onima koje imaju savetodavni status pri Ujedinjenim nacijama. U nevladine organizacije spadaju i Akademski savet za sistem UN, Sveindijska konferencija žena, Udruženje hemijske industrije Kanade, CARE International, Svetski fond za prirodu (međunarodni), Svetski fond za prirodu (iz Malezije), Međunarodna liga žena za mir i slobodu, Svetski savet za energiju, Svetski savez sindikata...

Generalno, društveno izgrađena predstava o nevladinim organizacijama, široko prihvaćena u svetu, je veoma pozitivna: humanitarni pokreti su pre posvećeni poboljšanju uslova života ljudi nego težnji da se okoriste na račun drugih. Ipak, neke NVO ujedinjuju ljude u kolektivnim akcijama na načine koji mogu naškoditi drugima. Međutim, uglavnom se naglašava konstruktivna međunarodna uloga koju vrši većina NVO.

Uopšteno govoreći, termin NVO se može primeniti na sve neprofitne organizacije koje su nezavisne od vlade. Uobičajeno se o njima misli kao o intersocijalnim organizacijama koje doprinose pregovorima između država, sa nadom da će se postići sporazumi o globalnoj kontroli skoro svakog pitanja. Nevladine organizacije povezuju globalno društvo formiranjem mreža koje zastupaju političke promene. Zbog toga, mnoge nevladine organizacije formalno deluju uzajamno sa međunarodnim (međuvladinim) organizacijama. Na primer, više od hiljadu nevladinih organizacija aktivno se konsultuje s različitim agencijama razgranatog sistema Ujedinjenih nacija, imaju kancelarije u stotinama gradova i održavaju paralelne konferencije sa sastancima međunarodnih organizacija na koje države šalju svoje predstavnike. Takvo partnerstvo između NVO i MVO omogućava i jednima i drugima da rade zajedno u traganju za zajedničkom politikom i zajedničkim programima.

U našoj zemlji je 1952. osnovano Udruženje za Ujedinjene nacije Srbije (UZUNS), kao nevladina i nepolitička organizacija. UZUNS deluje u okviru Svetske federacije udruženja za Ujedinjene nacije (WFUNA) koja je nastala 1946. godine kao „narodni pokret za Ujedinjene nacije“ (<http://www.unaserbia.rs/sr/>)